

Inhoud

1. Korte schets	2
2. Tussen gerei en gerief	3
3. Gedicht	5
4. Evacuatie en bevrijding	6
5. De opkomst, het verval en het voort bestaan van de rederijkersgilden door de eeuwen heen (1).....	11

1. Korte schets

Rectificatie: In het vorig nummer is een storende fout geslopen in de “Korte schets” van Theo van de Loo. We lezen daar: “In de travaille waar ik over spreek woonde en werkte Jan van den Heuvel, Jan de Smid.”

In zo'n travaille, een werktuig waarin de paarden worden vastgezet om ze te beslaan, woont natuurlijk niemand.

U dient daarom te lezen: “Daar woonde en werkte...”.

Met excuses voor deze storende fout,

de redactie.

Mijn volgend onderwerp zal zijn het pand Proosbroekweg 11 en wat dies meer zij.

Graag wil ik wat minder bekende feitjes naar voren brengen.

De oprijlanen stralen op het eerste gezicht niet uit wat goed is voor de mensheid: Ge loopt daar namelijk over Budels gruis, sintels welke er met karrevrachten vol gestort zijn.

Zijn deze zinkslaldcen minder gewenst en minder aangenaam, het tegendeel is datgene waarop de paden uitkomen.

Dáár vindt men steeds een open deur tot een “gezond” oord: Oirschots genade-oord mag ik wel zeggen.

Dáár zijn de muren doordrenkt door de dank- en smeekebeden van vele eeuwen. Dat kan geen kwaad; dáár is het deugdelijk en heilzaam.

Ge zult ondertussen wel begrepen hebben, dat ik het heb over de kapel van de H.Eik. Prachtig gelegen in het hout, in de bossen. Deze omgeving is in het groen gezet door C.M. van Koolwijk, die in leven directeur was van Openbare Werken te Breda. We kunnen er tot op de dag van vandaag genieten van zijn vooruitziend werk.

Boven de ingang in een nis staat ook een Mariabeeld, maar niet ons eigen Lieve Vrouwke; dat is vreemd. Ooit opgevallen?

Binnen filteren de glas-in-lood-ramen het zonlicht en dát licht met de devotielichtjes doet weldadig aan.

Kent ge trouwens de glazeniers? Het zijn Jos van Dormolen (april 1947), Troost en Jacques Slegers. Oirschotse mensen -nee Kempische mensen- zijn hier thuis.

Hier kunt ge altijd terecht. Tenminste “als ze niet efkes naar d'n Edah is” hoorde ik een grappenmaker zeggen.

Ja, O.L.Vrouw heeft veel aan te horen en dikwijls is zij nog de laatste hoop van het gelovige volk. En ook van de minder gelovigen, krijg ik de indruk. Iets van het religieuze blijft toch in een ver uithoekje in de mens sluimeren, ook al neem je dat veelal niet meer waar in de praktijk.

Trouwens iets wat daarop zijdelings betrekking heeft: Is het jullie nooit opgevallen dat Oirschot, in tegenstelling tot vele andere plaatsen, geen H.Hartbeeld bezit? Maar den H.Eik als remplaceant maakt alles goed.

Ooit werd er door het gilde Sint Sebastiaan geijverd om een H.Hartbeeld van de grond te krijgen. Dat is in de twintiger jaren geweest. De guld had met de pet 25 gulden opgehaald. Piet Wagemans, als secretaris, wilde dat naar de pastorie brengen, maar hij kon ze mee terugnemen. “Ge wilt met Uw guld zeker nog gouden franjes aan je vuil vaan” was het bescheid van mijnheer de Deken. Toch wist de guld wel raad met dat geld: het zal wel in hier omgezet zijn!

Om terug te keren naar den H.Eik en toch enigszins bij een Deken te blijven: we hebben daar nog de rots met daarin een Piëta (de Moeder van Smarten met het dode lichaam van Jezus op de schoot). Ooit gezien dat er achterin de rots een gedenksteen zit? Daarop staat: “J.B. Franken, Deken en Pastoor 1886 - 1911”. Deze laatste moet een hete zomer geweest zijn.

En zo komen we weer uit op 11, zoals het verhaaltje begon! 't Eigene: 't blijft toch skon!

Theo van de Loo.

2. Tussen gerei en gerief

In vroeger jaren was men bij de boeren dikwijls aangewezen op burenhulp, deze werd gratis en meestal volop gegeven. Het verlenen van deze "hand- en spandiensten" was onmisbaar. Bij de spandiensten kwam natuurlijk het paard van pas, dat was dus 'n aangelegenheid van 't mansvolk. Maar de handdiensten werden vaak door 't vrouwvolk verricht.

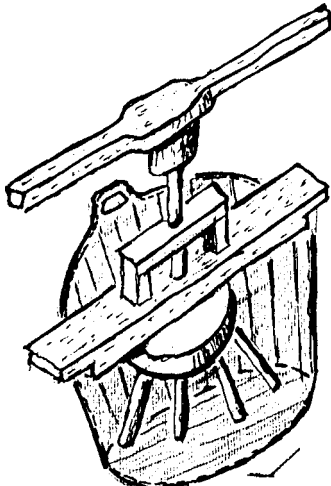
Zo gebeurde 't vroeger bij ons nogal eens dat ons moeder zei: "Ge meugt bè Mij van Driek van Willekes goan helpen, want dor kopen ze 'n neij kiendje". Niet dat we dat graag deden, maar we gingen wel. Dat helpen was werken van 's morgens pakweg 'n uur of 7 tot 's avonds 9 uur. Het loon bedroeg 'n rijksdaalder per dag, wel met de kost er bij.

Het werk bestond voor 'n groot deel uit 't doen van de was, 'n bezigheid waarbij de voorbereiding soms al 2 dagen vantevoren begon. Naar goed gebruik immers was Zaterdagavond de tijd dat men zich "verschoonde". Dit gebeurde n.l. slechts 1 keer per week, maar gezien 't formaat van de hemden, broeken, borstrokken, plus beddegoed en wat dies meer zij, was dat 'n berg wasgoed. De was werd 's zaterdagsavonds meteen in de week gezet, in de spekkuij of teil, met sodawater, buiten aan de achterdeur.

's Maandagsmorgens, soms al om 4 uur, werd de was gekookt in de grote koperen fornuisketel die 'n inhoud van ongeveer 150 liter had. Met flink wat groene zeep maakte men 'n lekker mals sopje. Nu kon 't wassen beginnen. Dit gebeurde meestal met 't wasbord, ook wel roefel genoemd. Soms werd er 'n harde borstel gebruikt voor die plaatsen waar duidelijk was dat er nog geen inlegkruisjes bestonden. Het witte wasgoed werd nu op de bleek gelegd. In 't zelfde sop werd hierna de bonte was gewassen, dan de klompen er in geschuurd en uiteindelijk werd er de stoep mee geschrobd. Zodoende was 't sop optimaal benut.

Er werd 'n nieuw sop gemaakt, meestal van Sunlightzeep. Hierin werd de witte was (na 't bleken) "in de trek" gezet; dus niet meer gekookt. Opnieuw werd er geroefeld en daarna gespoeld, meestal 2 maal, als er tenminste genoeg water was. Dat liet, zonder leidingwater, nogal eens te wensen over.

In 't laatste spoelwater deed men blauwsel van 't beroemde zakje "Reckit blauw". De natte was werd over de schraag gehangen om uit te lekken of gewoon met de hand uitgewrongen en dan aan de waslijn gehangen om te drogen. Als er niet genoeg plaats aan de waslijn was, boden de hofheg en 't hennegaas 'n goede oplossing. In de winter was 't echt behelpen. Dan gebruikte men de kachelwarmte. De was werd over de stoelen gehangen om te drogen.

In 't museum van P. Vogels, "Hand en Span", is over de vroegere manier van wassen van alles te bezichtigen.

Zo is er o.a. " 't waasmeneke". Dit was 'n soort voorloper van de langzaamwasser.

Men plaatste 't "toestel" op 'n houten kuij. Het op en neer bewegen was werk voor kinderen.

Natuurlijk ontbreekt hier ook 't wasbord - en nog vele andere zaken die met de was te maken hadden - niet.

Het is de moeite waard om dit alles eens te bekijken en zo tot de conclusie te komen hoe goed en gemakkelijk we 't nu hebben.

Hierbij nog 'n paar oude gezegdes:

Ge moet oew vuil was nie buite hange.

Ge kunt nie alles hebbe: skón wátter en 'n blèèk.

Wè bende toch ónt pèlte! (In dit geval:wasspoelen)

Tijdvak	Datum	Pagina
Jrg. 01 1994-02	2021-03-29	4/12

Luus van Hout

3. Gedicht

Het nieuwe tijdschrift: "Van Den Herd",
Is ons Heemkunde "Hél wé wérd".
Ik wil het welkom heten.
Heemkundig leesvoer, zo-ge-zeid,
Heemkunde wil van vroeger tijd,
Het een en ander weten.

In "Van Den Herd", vind ik vertier,
In "Van Den Herd", vind ik plezier,
Heemkunde kan genieten.
Dft is het voor ons allemaal,
Verlangend naar een oud verhaal,
Dat ouderen achterlieten.

Kijk, "Van Den Herd", dát is het dus,
Dit kwam er voor ons uit de bus,
Hoog is het te waarderen.
In deze "Herd", wil ik spontaan,
Met een gedicht naar binnen gaan,
Graag wil ik het proberen!!!

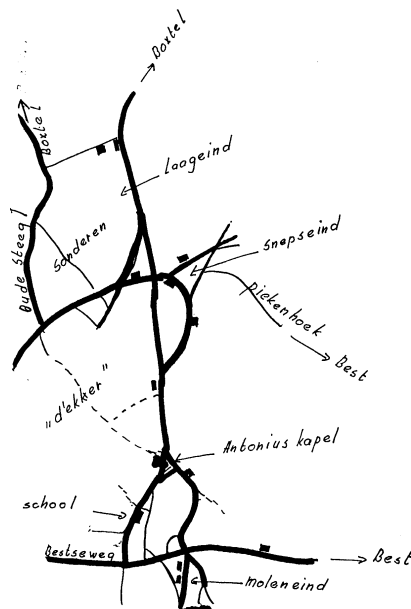
Oirschot, lente 1994. Toke v. d. Ven-Lommers.

4. Evacuatie en bevrijding

De oorlog van 1940 - 1945 heeft mij van jongsaf geïnteresseerd. Waarschijnlijk is de basis van die interesse gelegd op buurtavonden bij ons op "den herd". Spannende oorlogsverhalen waren het die rond de plattebuis verteld werden en waar ik als kind geboeid naar luisterde. Leuke verhalen ook, want er werd veel en hartelijk gelachen.

Tien jaren geleden al ben ik de Stratense boer op geweest om mensen hun herinneringen over de laatste 5 oorlogsweken te laten vertellen. Nu de bevrijding, na 50 jaar, weer volop in de belangstelling staat heb ik mijn aantekeningen daarvan weer uit de la gehaald en aangevuld met herinneringen van bewoners van 't Snepseind, de Papketel en 't Laageind. Een samenvatting daarvan geeft een tamelijk goed beeld over de maanden September/Okttober 1944 van de vroegere wijk D. Die wijk liep vanaf het Moleneind, door Straten, omgeving Liempde Dijk, Papketel en Lopensestraat naar Heerebeek.

Let wel: Omdat het artikel bestaat uit samenvattingen zijn de herinneringen van de mensen niet altijd letterlijk weergegeven, ook al wordt de ik-vorm gebruikt.

Overzicht van de vroegere wijk D, waarop met • is aangegeven waar de geïnterviewde toentertijd woonden.

1 Bewoner Bestseweg :

Ik was 11 jaar en heb de kerk zien branden. Later moest heel onze buurt evacueren, behalve wij, want mijn vader wou de molen niet in de steek laten. Tegen de Duitsers voerde hij aan zijn post niet te kunnen verlaten in verband met de voedselvoorziening, en na lang praten kreeg hij van de Duitsers schriftelijk verloop om te blijven. We hebben verschillende nachten bij de Paters Montfortanen doorgebracht terwijl we overdag gewoon thuis waren. Ook hebben we thuis in de kelder geslapen. Als we 's morgens wakker werden, werd er meteen 'n rozenhoedje gebeden en in de loop van de dag herhaalde zich dat nog enkele malen. Wat hebben wij in die tijd veel gebeden. Op een keer nam 'n groep Duitsers ons varken mee om te slachten. Ons moeder zag hoe 't beest over 't land achter ons huis voortgedreven werd. Een andere groep Duitsers wou het varken ook hebben en er ontstond geharrewar en ruzie. Ons moeder profiteerde daarvan en riep het beest. Het kwam meteen hard naar huis gehold.

Van de ene op de andere dag waren de Duitsers verdwenen en daags naderhand zagen we de eerste Engelsen vanuit Best over de weg komen.

Of wij gefeest hebben...? Nee, want ons hele huis moest schoon gemaakt worden, en we moesten meteen de aardappels -die nog

in de grond zaten- uit gaan doen.

2 Bewoner Moleneind :

Ik was 21 jaar. Met de luchtlandingen in Son heb ik de parachutisten omlaag zien komen. Achter op 't Moleneind is toen een vliegtuigje met munitie neergestort. Die munitie is door Duitsers opgeblazen. Daardoor brandde 't huis van Hannes van der Hijden af.

Voordat de kerk in brand geschoten werd zijn er al Engelse patrouilles op 't Moleneind geweest. Waarschijnlijk zijn die gewoon door het kanaal gelopen, want dat stond bijna leeg.

Bij van Gerven op de Bestseweg was een noodhospitaal ingericht. Daar heb ik verschillende gewonde en dode Duitsers gezien.

Voor wij evacueerden lieten we eerst ons vee los zodat ze hun eigen voedsel konden zoeken. Drie koeien namen we mee. We kwamen in Boxel bij een boer in de Mijlstraat terecht. Daar waren wel 30 evacués meer. Op een dag was ik voor die boer aardappels aan het steken toen de Duitsers me van 't veld haalden. Ik werd meegenomen richting Oirschot. Voor dat we een kilometer verder waren was de groep al aangegroeid tot zo'n 30 mannen. Waar ze ons naar toe brachten..? Naar de Stratense school, vlak bij m'n eigen huis. Het zat daar hartstikke vol mannen en jongens die moesten werken voor de Duitsers. Mijn taak bestond uit 't kappen van bomen in de buurt van de Smalzij, maar als de stoet werkers 's morgens vertrok zorgde ik er voor, als het enigszins kon, op de w.c. te zitten. Dan moest ik wel korveën, maar dat was niet zo erg.

Wat hebben wij veel vlees gegeten in die tijd, want de Duitsers haalden overal vee weg om te slachten. Wij waren tamelijk vrij, maar toch ontsnapten we niet. De Duitsers hadden gedreigd 2 mensen dood te schieten voor ieder persoon die ontsnapte, en je wou geen mensenleven op je geweten hebben. Op een dag moesten we hals over kop vertrekken, richting Boxtel. De Duitsers waren grimmig en zenuwachtig. Wij vermoedden dat de Engelsen dichtbij waren. Onderweg moesten we regelmatig in de sloot dekking zoeken omdat er geschoten werd. 's Avonds werden we ondergebracht in de exportcentrale te Boxtel en daar ben ik ontsnapt. Een paar dagen later zijn we bevrijd.

3 Bewoonster Moleneind, moeder van acht kinderen, 38 jaar:

Nadat de kerk in brand geschoten was kwamen de Duitsers zeggen dat iedereen zijn huis moest verlaten. Wij wisten niet waar we naar toe moesten. We spanden het paard in de kar en laadden het hoognodige op. Één koe namen we mee, dan hadden we in ieder geval melk, en de rest van de koeien brachten we naar de Paters. Met een grote groep vertrokken we op goed geluk, dwars door "D'ekker", Oude Steeg, over de Oude Grintweg richting Boxtel. Eerst hebben we geprobeerd of we in Lennisheuvel terecht konden. Toen dat niet lukte zijn we verder getrokken tot aan het spoor, waar we bij een boer mochten slapen. Maar omdat 't ook daar te vol was is een deel van onze groep doorgereden naar Haaren.

Direct toen we bevrijd waren zijn we terug gegaan naar Oirschot. In de Notel werden we tegengehouden, omdat het nog te gevaarlijk zou zijn, maar onze vader praatte zo lang tot we er toch door mochten.

Thuis was alles overhoop gehaald en zaten de Engelsen in ons huis. Omdat we zelf geen eten hadden kregen we eten van hen. Ook mochten we water van hen gebruiken, want het water uit onze put was onbruikbaar geworden doordat er petroleum in gegoten was.

De bevrijding hebben we helemaal niet gevierd; we hadden immers niks om te vieren en er moest zoveel ineens gedaan worden.

4 Bewoonster Straten :

Ik was toen een jonge meid van 20 jaar.

In de tijd dat de kerk beschoten is zijn er ook granaatscherven op ons huis terecht gekomen.

Toentertijd gingen wij bij de Paters naar de kerk en op 'n dag werd daar voorgelezen dat iedereen moest evacueren, behalve zieken en bejaarden. Die mochten bij de Paters blijven.

Thuis spanden we het paard voor de kar, paktten wat spullen in (helemaal de verkeerde zoals later bleek, maar je wist niet wat je mee moest nemen) en vertrokken via Spooronk naar Haaren, omdat we daar familie hadden wonen. Bij die familie zat echter alles al vol. Gelukkig konden we bij de buurman terecht. Ik herinner me dat wij rantsoenbonnen kregen, en om eten te kopen moest je in de rij staan.

Was 't hij ons op de Wevershoek tamelijk rustig, in Haaren heeft 't er gespannen. Ik heb Duitsers dood zien schieten en een boerderij af zien branden, die onder vuur werd genomen.

Een paar dagen na de bevrijding gingen onze vader en ons moeder naar huis om de boel vast bewoonbaar te maken. Ze hebben er een ontzettende rommel aangetroffen. Waarschijnlijk hebben er Duitsers in ons huis gezeten die hals over kop zijn vertrokken. Ze hadden zelfs een grote voorraad vers vlees achtergelaten. Onze hond vonden ze in 'n klerkast , waar hij zich te goed zat te doen aan 'n groot stuk vlees.

5 Bewoner Straten :

Ik was toen een jongen van zo'n 12 jaar en ik herinner me dat wij al vanaf de zomer inkwartiering van Duitse militairen hadden. Wij woonden immers in 't schoolhuis en de school was vanaf die zomer in beslag genomen door de Duitsers. De hele school was leeggesjouwd. Ik vermoed dat de schoolbanken op de adressen stonden waar in die tijd provisorisch school werd gedaan, maar 't meeste schoolmateriaal lag opgeslagen bij ons op de zolder.

Ik weet nog goed dat de Duitsers hun tanks camouflerden door ze in een kuil te rijden en dan af te dekken met takken. Tenslotte moesten we toch nog ons huis uit. We zijn naar Moergestel getrokken, omdat daar ons oma woonde.

Van onze thuiskomst herinner ik me vooral dat er loopgraven en schuilkelders in onze tuin gegraven waren.

6 Bewoner Straten :

Ik zal ongeveer 29 of 30 jaar geweest zijn. Ik herinner me nog de grote transportvliegtuigen die boven Best hingen. Wij hadden toen nog een café, dat door de Duitsers meteen als hospitaal werd ingericht. De gewonde soldaten zie ik nog bij ons binnen gedragen worden. Op 'n morgen waren er 3 doden; die zijn begraven bij de Antoniuskapel, maar later weer opgegraven. Wanneer precies weet ik niet, maar we moesten nog al eens gauw evacueren. Met paard en kar en een paar koeien vertrokken we naar kennissen in Spoordonk. De buurman ging ook mee. Op een dag gingen de buurman en ik terug naar Straten om te kijken hoe alles er bij stond. Bij de school zagen we tot onze verbazing dat het gebouw vol jongens en mannen zat die opgepakt waren. Mijn buurman is thuis geweest maar ik niet, want vlak bij ons huis zag ik 'n groep mannen met schoppen, onder bewaking van Duitse soldaten, aankomen. Ik was bang dat ze mij ook in zouden lijven en ben dwars door "D'ekker", overal binnendoor, weer op Spoordonk aan gelopen.

Toen we na de bevrijding thuis kwamen stond ons hele huis overhoop. En de fietsen die we op de schelft diep onder het stro hadden verstopt waren zelfs verdwenen. We konden meteen aan het ruimen.

7 Bewoner Straten :

Ons gezin was al vroeg geëvacueerd naar 'n oom in Spoordonk, maar onze vader wou met alle geweld terug naar huis en ik ging mee. In "D'ekker" vlak bij huis werden we tegengehouden door 'n paar Duitsers die ons bedreigden. Mijn vader vertikte 't om terug te gaan. Tenslotte werden we doorgelaten. Ik heb die jongens van mijn leeftijd, die voor de Duitsers moesten werken 's morgens en 's avonds langs ons huis zien komen. Dan zat ik op de schelft door 'n spleet in de pannen te kijken.

Vlak bij ons begon 't "Sperrgebiet". Alle bewoners van Straten waren weg, dus stonden hun huizen, zo niet bezet door Duitsers, onbeheerd. Secretaris van Helvoort kwam aan ons vragen of wij de lege boerderijen in de gaten wilden houden.

In het huis van Doy de Werdt was in die tijd 'n Rode Kruispost gevestigd.

8 Bewoonster omgeving Snepseind :

Vanaf de straat konden wij over de akkers richting Best de parachutisten als zwarte kraaien in de lucht zien hangen. Daags daarna al kwamen er Bestenaren over de akkerwegen onze richting in.

Vader en moeder Spanjers van 't Laageind omringd door familie, evacués en onderduikers. Mei 1945.

Verschillenden zijn er bij ons gebleven. Op een gegeven moment waren we met 60 personen in huis. Er werd gezamenlijk eten klaargemaakt en gegeten. Tegelijkertijd hadden we ook nog inkwartiering van 'n paar Duitsers. Ze waren met volle munitiewagens, getrokken door paarden, aan komen rijden. Gelukkig waren zij tevreden met de paardestal als slaappleats. Hun munitiewagens hadden ze onder de fruitbomen - uit het oog - gestald. Er hebben ook nog kanonnen achter 't huis gestaan, waar regelmatig mee geschoten werd.

Daags nadat de kerk in brand geschoten was, kwam 'n buurman in gezelschap van een Duitser rondzeggen dat wij moesten evacueren,

richting Haaren. Toch zijn wij naar mijn ouders in de Notel (Schansstraat) gegaan. Ik was 7 maanden in verwachting van ons vierde kind, en omdat je niet wist hoelang 't zou duren werd ook de kinderwagen op de kar geladen. We hebben zelfs onze koeien meegenomen; de rest van 't vee moesten we achterlaten.

Ons huis is waarschijnlijk gebruikt voor gewonden, dat kon je zien, want toen we weer terug kwamen lag heel 't woonhuis vol stro, en daar zat het bloed nog aan. Er moest dus hard gewerkt worden voor we er in konden wonen.

9 Bewoonster omgeving Snepseind :

We kregen al gauw evacués uit Best. Op een dag kwamen er Duitsers, ook uit de richting Best, bekeken ons huis van binnen en van buiten en besloten daar hun legerstaf te vestigen. De eerste nacht hebben ze nog op de grond geslapen, maar de volgende dag moesten we allemaal 't huis uit. De buurman trof hetzelfde lot. Omdat mijn vader niet ver van zijn boerderij af wou ging hij naar familie

in de buurt. Ik mocht mee; de rest van ons gezin kwam hij familie op de Oude Grintweg terecht. Later zijn ze over Balsvoort naar Haaren getrokken.

Mijn vader wou 'n paar dagen later zijn jonge hennen op gaan halen, maar 't hoefde al niet meer. Ze waren op!

De Duitsers hadden rond ons huis minstens 3 grote schuilkelders aan laten leggen door jongens die opgepakt waren. Op die schuilkelders hadden ze hopen "musters" laten stapelen.

Ik herinner me de ontzettende troep die we bij onze thuiskomst in en rond 't huis aantreffen, en in plaats van Duitsers zaten er Engelsen in ons huis.

10 Bewoonster omgeving Snepseind :

Ik kan me die parachutes in de lucht nog herinneren. Na de oorlog heb ik 'n blouse van parachutestof gehad.

Wij hadden als onderduikers Limburgse studenten van de Paters Montfortanen. Daar kwamen evacués hij uit 't dorp.

Nadat de kerk in brand was geschoten werd er door Pater Polman, Montfortaan, elke dag hij ons in de loods en in de buitenlucht een mis opgedragen. Een biechtstoel was er ook; die stond bij de mesthoop. Later is ons huis toch nog in beslag genomen door de Duitsers. Er kwamen mensen van de medische en militaire staf in te zitten. Een van die doktoren heeft ons moeders open been behandeld. Tenslotte moesten we allemaal 't huis uit, behalve mijn vader en moeder. Dit natuurlijk omdat ons moeder niet kon lopen. Met paard en kar zijn we binnendoor over Balsvoort en Kampina naar Haaren getrokken. Regelmatig gingen 'n paar van mijn broers naar huis. Op een van die tochten zijn ze opgepakt en naar de Stratense school gebracht.

In Haaren was 't zo vol met evacués dat er bijna geen eten was. Wij hebben daar 't gevecht tussen Engelsen en Duitsers van heel dichtbij meegemaakt.

11 Bewoner omgeving Papketel :

Omdat ik uit Duitsland - waar ik tewerkgesteld was - ontsnapt was, zat ik in die tijd ondergedoken bij "Doow van Straten" op de Oude Grintweg. Daar zaten op 'n gegeven moment zoveel onderduikers dat we zelfs 'n voetbalelftal gevormd hebben. Toen op dat adres ook nog evacués kwamen werd 't er zo druk dat ik maar naar huis ben gegaan. Thuis zaten ook evacués. Eerst uit Best en later kwamen er mensen uit 't dorp bij.

Op 'n dag kwamen de paters vertellen dat we beter zelf ook konden evacueren. We zijn naar Boxtel gegaan, waar we familie hadden wonen. Om de beurt ging er iemand naar huis om 't vee te voeren. Op een van die tochten ben ik weer opgepakt door de Duitsers en naar de Stratense school gebracht. Elke morgen moesten we met 'n stel jongens naar 't spoor in Best om loopgraven te maken. Onderweg kwamen we langs een klompenmaker en iedere dag kreeg er iemand van de groep 'n paar nieuwe klompen.

Pas enkele dagen na de bevrijding heb ik de eerste Engelsen gezien.

12 Bewoonster Laageind:

Op die Zondag in September zagen wij de vliegtuigen en parachutisten richting Best. Niet lang daarna kwamen de eerste Bestenaren al langs op de vlucht. Enkele families zijn op 't Laageind gebleven, andere zijn doorgedaan richting Boxtel.

Later kwamen er mensen bij uit het dorp. We hadden ook nog 2 onderduikers, zodat we op 'n gegeven moment met 68 personen waren. Overall huisden mensen: In alle kamers, op de stal, tot zelfs in de schuur toe.

Omdat er in die chaotische tijd alleen maar 't hoognodige werk werd verricht stonden de aardappels nog op 't land. Er werd wel gedorsen, wat anders in de winter gebeurde. Maar we hadden meel nodig voor al die evacués. Gelukkig liepen de koeien nog buiten. Ook de paarden werden zoveel mogelijk buiten gehouden, uit 't zicht van de Duitsers, want als die 'n paard nodig hadden, werd dat gewoon meegenomen. Achter ons paard zijn ze ook nog aan 't vangen geweest, maar ze hebben 't niet kunnen krijgen.

Op 't eind van de oorlog werden er kanonnen vlak bij onze boerderijen geplaatst. Toen moesten we zelf ook 't huis uit omdat het te gevaarlijk werd. Alleen degene die nodig waren op de boerderij mochten blijven. Verschillende evacués zijn verder naar 't Noordwesten getrokken, andere zijn terug gegaan richting Notel.

Ik wist niet waar ik met mijn 7 kinderen naar toe moest. Ten einde raad ben ik maar naar mijn moeder gegaan in de Notel. Gelukkig zijn we daar maar 'n paar dagen geweest. Toen waren de Duitsers weg.

13 Bewoner Laageind

Die Zondagmiddag waren we met 'n paar vrienden, allemaal ongeveer 18 of 19 jaar, in het veld. We zijn in de bomen geklommen om alles beter te kunnen zien.

Op een dag werden er veel jonge mannen uit de huurt opgepakt om voor de Duitsers te werken. Daar waren mijn broer en ik ook bij. Machteloos voelden we ons toen we, 'n groep sterke jonge mannen, bewaakt door een enkele soldaat met 'n geweer naar de Stratense school werden gevoerd. Door middel van 'n tolk werd duidelijk gemaakt wat er van ons werd verwacht. Wij moesten voor hen werken en zouden daarvoor geld en eten krijgen. Wie probeerde te ontsnappen, zou worden doodgeschoten.

Lukte de ontsnapping dan zouden er 2 anderen worden doodgeschoten.

Wij hebben hout moeten kappen om schuilkelders te maken bij de Familie der Kinderen op 't Snepseind. Ook werden er bomen gekapt om 'n vrij schootsveld voor de artillerie te krijgen. Op 'n dag waren we loopgraven aan 't graven in de schooltuin, toen we met 'n groepje terug mochten naar 't Laageind om munitie voor daar geplaatste kanonnen te versjouwen. Het was allemaal even chaotisch en halverwege 't werk ben ik gewoon naar huis gegaan. Kort daarop moest ook 't Laageind evacueren. Een Bestse familie, bij ons geëvacueerd, zat zonder vervoer. Hun paard was meegenomen door de Duitsers. Iemand spande 'n koe voor de kar, en ik 't paard van de buurman en zo zijn we met 'n grote groep evacués vertrokken, over Lennisheuvel naar Haaren.

2 Nachten heb ik daar geslapen, voor ik terug ging om meer huisraad op te halen. Onderweg stikte 't van de Duitsers, die allemaal de andere kant op gingen dan ik. Regelmatig moest ik me met paard en kar drukken, maar tot mijn verbazing lieten ze me met rust. Vanaf Kinderbosch heb ik geen enkele Duitser meer gezien. Oirschot was door de Duitsers verlaten terwijl ik in Haaren zat.

Uit alle herinneringen van de toenmalige bewoners kunnen we opmaken dat de tijd van 17 September 1944 tot de bevrijding vooral beheerst wordt door evacuatie. Kort na de luchtlandingen in Son moeten de eerste Bestenaren huis en haard al verlaten. Sommige gezinnen krijgen onderdak op 't Snepeind, de Papketel of 't Laageind; andere trekken door naar Boxtel.

De Duitsers gebruiken Straten en omgeving vooral als opvanggebied achter het front, waarbij rond het Snepseind de militaire en medische staf gevestigd wordt.

Nadat de Oirschotse kerk in brand geschoten is moet de omgeving van 't Moleneind en Straten evacueren, later volgen 't Snepseind en de Papketel.

De meeste evacués die zelf geen opvangadres hadden komen in de omgeving van Haaren terecht.

Velen trekken via Boxtel, anderen via Balsvoort en Kampina. In het Willibrorduskapelletje op Luissel(Boxtel) is een muurschildering te zie die de evacuatie van Bestse en Oirschotse mensen voorstelt. Die Oirschotse mensen zijn waarschijnlijk de toenmalige bewoners van deze wijk.

Tenslotte: Het beeld van de bevrijding, met zingende, dansende, juichende en feestvierende mensen, zoals dat dikwijls op de televisie te zien is, gaat in ieder geval niet op voor deze buurtschap.

Met dank aan al diegenen die hun verhaal verteld hebben.

Cl. van Esch- van Hout.

5. De opkomst, het verval en het voort bestaan van de rederijersgilden door de eeuwen heen (1)

De vijftiende eeuw

Al vanaf de 9^e eeuw werd de liturgie, vooral de paasliturgie van de katholieke kerk uitgebreid met zelfgemaakte muziek en teksten. De grootste bloei in het opluisteren van de godsdienstige processies en erediensden kennen we uit de 15^e eeuw. (De meeste gegevens uit deze tijd vinden we dan ook in kerkelijke archieven.)

Een evolutie van het spel der priesters tot het spel van de leken lijken we geïllustreerd te zien in het Vlaamse Tielt, waar in 1446 een passiespel werd gespeeld door priesters en gezellen.

In 1459 werd het passiespel gespeeld door “ghesellen van der kercke”, bijgestaan door “ghesellen van der stede”.

In de 15^e eeuw zien we niet alleen dat het passiegebeuren werd uitgebeeld, maar ook dat de H.Sacramentsprocessie werd verlevendigd met dramatische elementen, dat Maria-omwegangen werden opgeluisterd met spel en we vinden vermeldingen “Vant spul van de drie Coningen”, waarbij priesters te paard in de kerk verschenen om dit deel van het kerstverhaal aanschouwelijk te maken. Tegen het einde van de 15^e eeuw zien we dat ook wereldser activiteiten hun intrede deden, toen in 1481 in Den Bosch de Vergadering van het Gulden Vlies werd opgeluisterd.

De zestiende eeuw

De grote bloei van de rederij kersactiviteiten zette zich voort over de eeuwwisseling heen.

Kerkelijk en wereldlijk spel kwamen steeds meer naast elkaar voor.

Een selectie van vermeldingen uit Den Bosch, waar meerdere rederijerskamers actief waren:

1504	toneelspelen tgv het bezoek van hertog Philips III
1511	de legende van Onze Lieve Vrouwe Hemelvaart (werd om de 7 jaren gespeeld)
1532	Het spel van de 9 besten en de 9 quadsten (“te peerden met 18 banieren”) (ook 1537, 1545) Sint-Janslegende De 17 lantsheeren (“te peerden”) (ook 1546 “naar ouder gewoonte”, tijdens Bossche kermis) Landjuweel te Brussel
1533	het leven van St. Catharina
1535	Passiespel (waarschijnlijk jaarlijks)
1536	Verrijzenis van de Heer Hemelvaart van Maria
1539	Spel van de winter en de zomer (“naar ouder gewoonte”)(ook 1547)
1551	Prijs van de meester van de dwazen gewonnen te Brussel
1561	Landjuweel Antwerpen
1562	Refereinfest Brussel
En natuurlijk was er jaarlijks de kermisprocessie ter gelegenheid van de kerkelijke patroonsdag.	

Te Tielt zien we vermeld dat het toneelspelen niet alleen een bezigheid was van de officiële rederijers.

In 1529 wilde men de Sacramentsprocessie extra luister geven:

de buurten en straten van de stad werden uitgenodigd om door figuurvertoningen en theaterspelen de processie grootser te maken. Er waren prijzen en vergoedingen van stadswege.

Ook in 1542 waren er prijzen voor de buurtschappen die bij de Sacramentsprocessie het mooist speelden. Die van de St.Jansstraat wonnen de eerste prijs.

Ook in 1544 en 1545 zien we de “rhetorisiënen” van de 6 buurten vermeld naast de “gilde van rhetorika”.

De rederijers van Tielt voerden ook het spel van Sint Joris op tijdens een schuttersfeest (1547).

In Delft en Den Bosch vinden we ook vergoedingen en tegemoetkomingen voor de Vastenavondvieringen en het vastenavondspel, terwijl er in Delft ook mei-feesten waren.

Rond 1560 werden de activiteiten van de rederijers minder of hielden zelfs op veel plaatsen op. Het proces dat hiertoe leidde, was al decennia aan de gang.

De steeds groter wordende ontevredenheid over de katholieke Spaanse regering en de opkomst van de reformatie, waren daar de oorzaak van.

De vreedzame, volgzaam stemming van de rederijders veranderde.

Er ontstond een afkeer van het wereldlijk en kerkelijk bestuur.

De rederijders werkten niet meer mee aan de grote kerkelijke feesten zoals ze altijd hadden gedaan.

Er ontstond een kritisch besef ten opzichte van de gevestigde machten.

Men werd aangetrokken door de godsdienstige hervormers die vanuit Duitsland (Luther) en Frankrijk (Calvijn) steeds meer hun invloed uitoefenden.

De rederijders speelden een grote rol bij de verspreiding van de nieuwe godsdienst.

De teksten van het landjuweel te Gent (1539) hadden al een duidelijke Hervormde invloed.

De uitgave in druk werd verboden en op de lijst van de ketterse hoeken geplaatst.

De kerkelijke liederen van vroeger kregen een politieke en hervormingsgezinde toon.

Na Karel V zette Philips II de strijd tegen de nieuwe invloeden voort en probeerde optredens van de rederijders te bemoeilijken of te verhinderen.

Philips II kondigde regelmatig plakaten af tegen de rederijdersactiviteiten (1559: het was verboden spelen met religieuze onderwerpen te vertonen; andere stukken moesten vooraf worden goedgekeurd door de pastoor of een wetsdienaar).

In 1565 was er in een spel te Brussel kritiek op de staatscensuren. De overheid legde beslag op de acteursrollen en stelde een onderzoek in, in verband met sarcastische uitlatingen over de Rooms-Katholieke clerus.

De achteruitgang van de rederijderskamers werd bespoedigd door de hevige onlusten van de beeldenstorm die in grote delen van de Nederlanden in augustus 1566 uitbarstte.

Het uitbreken van de 80jarige oorlog, de komst van Alva en het instellen van de Bloedraad was er de oorzaak van dat tienduizenden uit de zuidelijke Nederlanden hun toevlucht elders zochten.

Hele gemeenschappen werden ontwricht en rondtrekkende vreemde legertroepen deden weinig goeds.

In 1582 was Tiel onbewoonbaar en ontvolkt.

Bij de val van Antwerpen in 1585 trokken weer velen weg van hun geboortegrond. Er vond een grote vlucht plaats van Vlaanderen en Brabant naar Holland, waar toen Vlaamse rederijderskamers werden gesticht.

Tegen het eind van de 16^e eeuw werd het iets rustiger in Vlaanderen en we zien dan dat de rederijdersactiviteiten meteen weer in de hoeken vermeld werden.

Hoewel Philips II de bisschop van Gent beveelde de rederijderskamers af te schaffen en te ontbinden waar zij weer tevoorschijn kwamen, en ook de Raad van Vlaanderen opnieuw een verbod afkondigde, zien we toch dat er weer meiboomplantingen waren, dat er weer vergoedingen van stadswegen plaatsvonden en dat er met Pasen en op Sacramentsdag weer werd gespeeld om vreemdelingen naar Tiel te krijgen en zo de stad aan broodnodige inkomsten te helpen.

Wordt vervolgd.

Henk van de Wal